

บทที่ 2

ความสนใจที่เกี่ยวกับเด็กในช่วงระหว่าง พ.ศ.2475-พ.ศ.2502 และความเป็นมาของวันเด็ก

ถึงแม้ว่าการศึกษาในครั้งนี้จะเริ่มศึกษาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2502 คือ เมื่อมีคำขวัญวันเด็ก สาส์นวันเด็ก และหนังสือวันเด็ก แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าได้พบว่าความสนใจที่เกี่ยวกับเด็กในสังคมไทยนั้นสามารถเห็นได้ก่อนหน้านี้อแล้ว อย่างน้อยก็ตั้งแต่ พ.ศ.2475 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย เรื่องเกี่ยวกับเด็กก็ได้เป็นจุดเน้นของรัฐบาลมาโดยตลอดและค่อยๆ เพิ่มประเด็นที่สนใจเกี่ยวกับเด็ก กิจกรรม ตลอดจนวิธีการสื่อสารถึงเด็กมาเป็นระยะๆ จนกระทั่งเริ่มมีวันเด็กขึ้น

ความสนใจที่เกี่ยวกับเด็กในช่วงระหว่าง พ.ศ.2475-พ.ศ.2502

เมื่อพิจารณาพัฒนาการของความสนใจที่มีต่อเด็กของรัฐบาลตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2475-พ.ศ.2502 นั้นอาจถือได้ว่าเป็นช่วงแห่งการเริ่มต้นของการพัฒนาความคิด และความสนใจต่างๆ ที่เกี่ยวกับเด็ก โดยการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับเด็กทั้งหมดนั้น รัฐบาลมีความมุ่งหวังให้เด็กของประเทศเป็นบุคคลที่มีความรู้และความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย และมีความรู้ที่จะสามารถประกอบอาชีพได้ ซึ่งรัฐบาลเองก็ไม่ได้แสดงความต้องการ หรือความคาดหวังใดๆ ต่อเด็กอย่างชัดเจน ความสนใจที่รัฐบาลมีต่อเด็กนั้นมักเป็นเรื่องหรือปัญหาเฉพาะที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น แต่พัฒนาการของความสนใจ และการให้ความสำคัญเกี่ยวกับเด็กที่เกิดขึ้นนี้ถือว่ามีส่วนอย่างยิ่งต่อความคิด และการคำนึงถึงความสำคัญของเด็กที่มีเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในสมัยต่อมา และอาจกล่าวได้ว่าเด็กจะกลายเป็นกลุ่มที่รัฐบาลได้เห็นถึงความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยพัฒนาการของการให้ความสำคัญเกี่ยวกับเด็กที่สำคัญมีอยู่ 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการศึกษา การสาธารณสุข การสงเคราะห์ และการศาล

ด้านการศึกษา

ในด้านของการศึกษาสำหรับเด็กนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2475 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะปรับปรุง และพัฒนาให้การศึกษาที่เจริญก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาภาคบังคับ

แนวความคิดที่จะจัดการศึกษาภาคบังคับ หรือความพยายามที่จะออกพระราชบัญญัติบังคับเด็กเข้าเล่าเรียนได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2435 อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงธรรมการนั่นเอง หลังจากนั้นแนวความคิดที่จะออกพระราชบัญญัติบังคับเด็กเข้าเล่าเรียนก็ได้รับการสนับสนุนยิ่งขึ้น จนบรรลุผลสำเร็จในปี พ.ศ.2464 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว²

สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลในช่วงนั้นได้เริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กค่อนข้างมากแล้ว จึงทำให้เห็นว่าพัฒนาของความสนใจเกี่ยวกับเด็กในทางด้านนี้จึงมีมากเป็นพิเศษกว่าด้านอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้การพัฒนาทางการศึกษา และความใส่ใจเกี่ยวกับเด็กด้านการศึกษา นั้นถือว่าอยู่ในขั้นพื้นฐาน ยังต้องการการพัฒนาอีกมาก อีกทั้งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็เกิดความต้องการความรู้ในแนวทางใหม่ การศึกษาจึงเป็นงานประการสำคัญที่รัฐบาลให้ความสนใจ

จากหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ในประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งถือเป็นแนวทางในการบริหารราชการนั้น กล่าวถึงการศึกษาให้เป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของงานที่รัฐบาลต้องกระทำเพื่อบริหารประเทศ ดังนั้นการศึกษาซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรงจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่างานในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือการศาล ทั้งนี้เพราะนอกจากจะได้ประโยชน์ในด้านการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคตแล้วยังเป็นการเสริมสร้างการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคงอีกด้วย

รัฐบาลจึงได้จัดดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับในช่วงนี้อย่างมาก เพื่อที่จะให้ผลตามเป้าหมายและนโยบายที่ได้แถลงไว้ ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ในปี พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นความพยายามที่จะแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ที่เกิดจากการจัดการศึกษาในสมัยก่อนให้ดีขึ้น โดยกำหนดการศึกษาภาคบังคับไว้เป็นประถมสามัญสี่ปีและประถมวิสามัญอีกสองปี รวมเป็น 6 ปี พร้อมกันนั้นรัฐบาลก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาเพิ่มเติมในท้องที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง และในปี พ.ศ.2478 รัฐบาลก็สามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาได้ครบทุกตำบลทั่วพระราชอาณาจักรเป็นผลสำเร็จ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะให้เด็กที่มีอายุ

²อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในประเด็น "การจัดการศึกษาภาคบังคับก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง," ใน ระลึก ธาณี, วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย (พ.ศ.2475-2503), หน้า 1-53.

อยู่ในวัยเล่าเรียนมีโอกาสเข้าเล่าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่ทางรัฐบาลได้จัดตั้งขึ้นโดยทั่วกัน โดยได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ของพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 และในปี พ.ศ.2479 รัฐบาลก็สามารถจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลได้ครบทุกตำบลทั่วพระราชอาณาจักร และได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 เพื่อปรับปรุงแผนการศึกษาชาติให้เหมาะสมแก่กาลสมัยขึ้น โดยกำหนดการศึกษาภาคบังคับเป็นประถมศึกษา 4 ปี เฉพาะวิชาสามัญเท่านั้น³

การดำเนินงานการศึกษา และการศึกษภาคบังคับในช่วงระยะเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น นับได้ว่ามีปัญหาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องด้วยเป็นระยะเวลาที่ประเทศชาติ ตกอยู่ในภาวะการสงคราม และแม้จะสิ้นสุดภาวะสงครามแล้ว แต่ผลกระทบจากสงครามที่มีต่องาน การศึกษาก็ยังมีอยู่มาก เป็นต้นว่า ขาดแบบเรียนและอุปกรณ์การเรียนการสอน โรงเรียนถูกโจมตี และได้รับความเสียหายอย่างมาก แต่รัฐบาลก็พยายามดำเนินการปรับปรุงคุณภาพของการศึกษา ของชาติให้ดีขึ้นโดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติครู พ.ศ.2488 เพื่อปรับปรุงคุณภาพครูที่สอนใน โรงเรียนประถมศึกษาตลอดจนยกฐานะครูที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาหรือโรงเรียนประชาบาล ให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้มีการส่งข้าราชการของกระทรวงศึกษาธิการออกไปศึกษาต่อ และดูงานการ ศึกษาในต่างประเทศ อีกทั้งเมื่อประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นรัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ และองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) แล้ว ก็ได้รับความ ช่วยเหลือในการปรับปรุงการศึกษา โดยในปี พ.ศ.2492 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาสำรวจภาวะการศึกษาในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางปรับ บปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น⁴

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งในด้านการศึกษาของชาติ เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2494 เมื่อได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ที่เรียกว่า แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2494 โดย เนื้อหาสาระแล้วได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะให้การศึกษาในระดับประถมศึกษาอันเป็นการ ศึกษาภาคบังคับได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งให้ได้รับการปรับปรุงให้ดีและมีประสิทธิ ภาวยิ่งขึ้น กล่าวคือ แผนการศึกษาฉบับใหม่นี้มีความมุ่งหมายที่จะให้เด็กนักเรียนได้รับการศึกษา เล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนกว่าจะมีอายุย่างเข้าปีที่ 15 มิได้มุ่งที่จะให้เรียนจบเพียงชั้น ประถมปีที่ 4 เท่านั้น ส่วนการศึกษาภาคบังคับก็ได้กำหนดให้ชัดเจนลงไปว่าจะให้เรียนจบชั้น ประถมปีที่ 4 ให้เรียนอยู่ในโรงเรียนจนกว่าจะพ้นเกณฑ์บังคับและพร้อมที่จะรับการขยายการศึกษา ภาคบังคับให้สูงขึ้น และภายหลังที่ประเทศไทยได้สมัครเป็นรัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ และองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติแล้วนั้น กระทรวงศึกษาธิการ

³ระลึก ธาณี, วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย (พ.ศ.2475-2503), หน้า 59-78.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 114-130.

โดยความร่วมมือขององค์การการศึกษาฯ และองค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา (USOM) ได้จัดตั้งโครงการทดลองปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทราขึ้นในต้นปีการศึกษา พ.ศ.2494 โดยโครงการนี้มุ่งที่จะปรับปรุงโรงเรียนในทุกระดับ ตั้งแต่อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา การฝึกหัดครูและการศึกษาผู้ใหญ่ และมีโครงการที่จะขยายและเผยแพร่ผลการทดลองออกไปทั่วพระราชอาณาจักร ในปี พ.ศ.2495 ได้มีโครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนประชาบาลในจังหวัดพระนครและธนบุรี นอกจากนี้ในระหว่าง พ.ศ.2497-2498 ได้มีการขยายโครงการเพิ่มขึ้นในจังหวัดต่างๆ ในส่วนภูมิภาคอีก 5 โครงการได้แก่ โครงการในจังหวัดชลบุรี โครงการในจังหวัดปราจีนบุรี โครงการในจังหวัดราชบุรี โครงการในจังหวัดเพชรบุรี และโครงการในสี่จังหวัดภาคใต้⁵

จากพัฒนาการทางด้านการศึกษานี้ แสดงให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่ารัฐบาลได้ตระหนักเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา อีกทั้งความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ได้ทำให้การพัฒนาการทางด้านการศึกษาที่เกี่ยวกับเด็กนี้จึงได้รับความสนใจ และได้มีความพยายามที่จะทำการปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้น ดังจะเห็นได้จากนโยบาย และการดำเนินงานต่างๆ ในด้านนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงอย่างมากเสมอมา

ด้านการสาธารณสุข

นับจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในปี พ.ศ.2475 รัฐบาลก็ได้จัดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดในหลายๆ ด้าน ในทางการสาธารณสุขที่เกี่ยวกับเด็กนั้นรัฐบาลก็ได้มีการออกเอกสารสาธารณสุขขึ้นขึ้นหนึ่งในปี พ.ศ.2476 เอกสารสาธารณสุขขึ้นนี้ชื่อ เอกสารสาธารณสุขเรื่อง **ทารกสงเคราะห์** จัดทำโดยกองสุขศึกษา กรมสาธารณสุข โดยหวังผลให้เอกสารสาธารณสุขฉบับนี้จะได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขในเรื่องทารก สร้างประโยชน์แก่ผู้สนใจอ่านและปฏิบัติตามที่ได้แนะนำไว้ และอาจจะเป็นความรู้ที่สามารถสั่งสอนแก่บุตรหลาน และคนในครอบครัวต่อไป โดยเนื้อหานั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของมารดาตั้งแต่ท้องไปจนกระทั่งคลอด รวมทั้งการดูแลบุตรยามเจ็บป่วยโดยการสังเกตอย่างง่าย ๆ⁶

ในปี พ.ศ.2480 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่หลักเกี่ยวกับเด็กขึ้นเป็นครั้งแรก มีทั้งหน่วยงานที่มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยเด็ก และหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาเด็ก หน่วยงานแรกมีชื่อว่า สำนักอนามัยพระยาานุเคราะห์มูลนิธิ และหน่วยงานที่สองมีชื่อว่า สมาคม

⁵ระลึก ธานี, *วิวัฒนาการในการจัดการศึกษามาศดับังคั้งของไทย (พ.ศ.2475-2503)*, หน้า 163-178.

⁶อ่านเพิ่มเติมได้จากเอกสารของกองสุขศึกษา กรมสาธารณสุข, *เอกสารสาธารณสุขเรื่องทารกสงเคราะห์* (พิมพ์แจกในงานปลงศพนายฮวด สิตปรีชา ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ 6 สิงหาคม พุทธศักราช 2476).

บำรุงการศึกษา⁷ ถึงแม้ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาคเอกชนแต่ก็แสดงให้เห็นว่าประชาชนก็เห็นความสำคัญในเรื่องนี้เช่นกัน

ในช่วงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงไม่นานนักประเทศไทยยังอยู่ในสภาพที่ชาวตะวันตกเรียกว่า “ด้อยพัฒนา” (กล่าวอ้างตามงานศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้า สุขภาพอนามัยและการศึกษาของคนไทยนั้นก็ยังอยู่ในระดับต่ำ เพราะการบริการของรัฐยังไม่มีทั่วถึง คนไทยในชนบทมักจะคลอດลู่อยู่ที่บ้าน ให้หมอต้าแยทำคลอດ เลี้ยงด้วยนมแม่และเลี้ยงลูกด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน อัตราการตายของเด็กแรกเกิดและอัตราการตายด้วยโรคต่างๆ จึงอยู่ในอัตราส่วนที่สูง โรคที่เป็นมากในระยะนั้นคือ โรคติดเชื้อต่างๆ มีโรคโอดกรน ปอดบวม บาดทะยัก ท้องเดิน คอติบ หลอดลม ไข้จับสั่น เป็นต้น นอกจากนี้ เด็กยังเป็นโรคขาดอาหารกันมากด้วย เนื่องจากในช่วงสงครามขาดแคลนอาหารและยารักษาโรค แม้ขาดความรู้ในเรื่องโภชนาการ จึงไม่ได้ให้อาหารที่มีประโยชน์ต่อลูก เด็กในช่วงสงครามโลกนั้นจึงมีสุขภาพทงกายไม่แข็งแรง⁸

ความช่วยเหลือจากองค์การระหว่างประเทศเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2490 หลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ (เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2490) ทางองค์การระหว่างประเทศบางองค์กร เช่น องค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) มองเห็นปัญหาการขาดแคลนอาหาร และยารักษาโรคในประเทศไทยจึงได้ให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ เช่น การให้หางนมแก่นักเรียนเพื่อเพิ่มอาหารโปรตีน ให้ยารักษาโรคประเภทยาซิด และยากิน⁹ นับจากปี 2490 เป็นต้นมาองค์การระหว่างประเทศได้เข้ามามีบทบาท และมีความสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านการสาธารณสุขสำหรับเด็ก

นอกจากนี้ในช่วง พ.ศ.2495-พ.ศ.2500 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการเก็บเงินแสดมปีเพื่อการศึกษาและสาธารณสุข โดยแบ่งให้การศึกษา 70% และการสาธารณสุข 30%¹⁰ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษา และการสาธารณสุขเป็นอย่างมาก

ดังนั้นในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2490 เรื่อยมาจึงถือได้ว่าการสาธารณสุขสำหรับเด็กนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย โดยเป็นผลมาจากการพัฒนาทางความคิด และวิทยาการในด้านการแพทย์ และการสุศึกษาที่มีมากขึ้นทั้งจากภายนอกประเทศ และภายในประเทศ โดยเฉพาะความช่วยเหลือจากภายนอกประเทศที่ประเทศไทยได้รับนั้นได้มีส่วนช่วยให้อัตราการตายของเด็กแรก

⁷สำนักนายกรัฐมนตรี, ทำเนียบหน่วยงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2530).

⁸อมรา พงศาพิชญ์, 40 ปีของการพัฒนาเด็กและเยาวชน (กรุงเทพฯ: ยูนิเซฟ, 2531), หน้า 12.

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

เกิดและอัตราการตายด้วยโรคติดต่อต่างๆ นั้นลดน้อยมาก ที่เห็นได้ชัดคือ โรคบางโรคสามารถปราบปรามให้หมดไปได้ เช่น โรคคุดทะราด วัณโรค เยื่อหุ้มสมองอักเสบ และไข้จับสั่น เป็นต้น ความช่วยเหลือในเรื่องยารักษาโรคนั้นนับว่าเป็นความช่วยเหลือที่ได้ผลมาก¹¹

ด้านการสงเคราะห์

งานในด้านการสงเคราะห์เด็กนี้ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ และมีการทำงานอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ.2483 เมื่อกรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่นขึ้น¹² ในด้านการดำเนินงาน กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น¹³ ได้จัดบริการด้านต่างๆ ให้แก่เด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนในกรณีต่างๆ ซึ่งเด็กที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับการสงเคราะห์นั้น ได้แก่ เด็กกำพร้าบิดามารดา ไร้ญาติขาดผู้อุปการะคุ้มครอง เด็กที่เป็นบุตรหลานของผู้มีรายได้น้อยซึ่งไม่อาจให้ความอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาได้ และเด็กที่มีความประพฤติไม่มียิ่งไปในทางชั่วร้าย ได้แก่เด็กเกเรเร่ร่อนซึ่งทางการตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องนำตัวมาตามความในพระราชบัญญัติควบคุมเด็กและนักเรียน พุทธศักราช 2481¹⁴

โดยมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานด้านการสงเคราะห์ดังนี้ คือ¹⁵

1. ให้การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็กที่ครอบครัวประสบปัญหาความเดือดร้อนต่างๆ ทั้งราชอาณาจักร
2. ให้การอุปการะเลี้ยงดู ให้การศึกษาด้านสามัญและด้านการฝึกวิชาชีพตลอดจนแก้ไขปัญหาคความประพฤติและปัญหาครอบครัวแก่เด็กกำพร้า อนุภยา ยากจนขาดแคลนถูกทอดทิ้งไร้ที่พึ่งเร่ร่อน มีปัญหาความประพฤติพิการทางร่างกายและทางสมองและปัญญาตลอดจนจัดหาครอบครัวใหม่ให้แก่เด็กที่ขาดบิดามารดาและผู้อุปการะเลี้ยงดู

¹¹อมรา พงศาพิชญ์, 40 ปีของการพัฒนาเด็กและเยาวชน, หน้า 14.

¹²กรมประชาสงเคราะห์, 40 ปีกรมประชาสงเคราะห์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด กรมประชาสงเคราะห์, 2523), หน้า 89.

¹³เมื่อปี พ.ศ.2485 กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น มีชื่อตามพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมประชาสงเคราะห์ในกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 2) ว่ากองอนุภยาสงเคราะห์ และในปี พ.ศ.2495 กองอนุภยาสงเคราะห์ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกองการศึกษาชาติสงเคราะห์ และในปี พ.ศ.2502 กองการศึกษาชาติสงเคราะห์ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกองการสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น และในปี พ.ศ.2518 กองการสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่นได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น. อ่านเพิ่มเติมได้ใน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 89-91.

¹⁴กรมศิลปากร, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ม.ป.ท., 2500), หน้า 171.

¹⁵กรมประชาสงเคราะห์, 40 ปีกรมประชาสงเคราะห์, หน้า 91-92.

3. ส่งเสริมและคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่รับบริการอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กและสถานรับเลี้ยงเด็กของเอกชน เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคม
4. ส่งเสริมการฝึกวิชาชีพสาขาต่างๆ ให้แก่เด็กทั่วไปโดยจัดบริการ และอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ให้ตลอดจนจัดหางานให้เด็กที่สำเร็จการฝึกแล้ว
5. ฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กที่มีปัญหาความประพฤติ เด็กพิการ หรือติดยาเสพติด ให้สามารถดำรงชีพโดยไม่เป็นภาระสังคม
6. คุ้มครองป้องกัน และแก้ไขปัญหาเด็กที่ตกเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์โดยบุคคลที่กระทำอันมิชอบด้วยกฎหมาย

จากวัตถุประสงค์ข้างต้นจะเห็นว่ารัฐบาล ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการจัดการเป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้เด็กเหล่านั้นเป็นภาระของสังคม การอุปการะและการสงเคราะห์เด็กที่เกิดขึ้นนี้มักเป็นการทำงานที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาในด้านอื่นๆ เช่น ด้านการศึกษา การสาธารณสุขและการพยาบาล รวมทั้งการพัฒนาทางด้านการใช้ชีวิตในสังคม สุดแต่ปัญหาความเดือดร้อนนั้นเนื่องมาจากสาเหตุอันใด

กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่นนั้นได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนามาเป็นลำดับทั้งในด้านโครงสร้างของกองและด้านบริการที่จัดให้แก่เด็ก โดยการบริหารที่จัดให้แก่เด็กนั้นจะเป็นไปตามความเหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและความต้องการของประชาชนที่ประสบความเดือดร้อน ในปี พ.ศ.2485 กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่นได้ทำการจัดตั้งแผนกอบรมเด็กขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ.2495 ได้แบ่งงานออกอีกเป็น 3 แผนก คือ แผนกพินิจและทะเบียนประวัติ แผนกเยาวชนสถาน และแผนกสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ปี พ.ศ.2496 นี้ก็ได้จัดแบ่งงานออกใหม่เป็น 4 แผนก คือ แผนกพินิจและทะเบียนประวัติ แผนกเยาวชนสถานชาย แผนกสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก และแผนกสงเคราะห์ภายนอก ในปี พ.ศ.2498 ได้ทำการปรับปรุงแบ่งส่วนใหม่เป็น 5 แผนก โดยเพิ่มแผนกเยาวชนสถานหญิงขึ้นใหม่ และเปลี่ยนแผนกสงเคราะห์ภายนอกเป็นแผนกสงเคราะห์เด็กภายนอก ในปี พ.ศ.2499 ได้ปรับปรุงเพิ่มแผนกเป็น 6 แผนก โดยเพิ่มแผนกคุมประพฤติและสงเคราะห์บุคคลวัยรุ่นขึ้น และในปี พ.ศ.2502 ได้ทำการเปลี่ยนแปลงแผนกคุมประพฤติและสงเคราะห์บุคคลวัยรุ่นไปเป็นแผนกคุมประพฤติและสงเคราะห์เด็กภายนอก¹⁶

ในช่วงแรกของการบริการช่วยเหลือของกรมประชาสงเคราะห์นั้น การรับเด็กไว้ในอุปการะถือเป็นภาระหนักของรัฐบาล จำเป็นต้องมีสถานที่และเจ้าหน้าที่เหมาะสมเพียงพอ รัฐบาลจึงวางระเบียบช่วยเหลือเป็นขั้นๆ กว่าจะถึงขั้นรับไว้อุปการะ กล่าวคือขั้นต้นมุ่งช่วยเหลือผู้ปกครองให้สามารถอุปการะบุตรหลานของตนด้วยวิธีต่างๆ เช่น ครอบครัวยุติธรรมได้น้อยก็อาจช่วยเหลือโดยจัด

¹⁶กรมประชาสงเคราะห์, 40 ปีกรมประชาสงเคราะห์, หน้า 89-90.

หางานอาชีพที่มีรายได้เพียงพอ หรือช่วยค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรเป็นต้นว่าค่าเล่าเรียน ค่าสมุด หนังสือ และอุปกรณ์การศึกษาตลอดจนเสื้อผ้าเท่าที่จำเป็น เมื่อการช่วยเหลือโดยวิธีต่างๆ เป็นการพ้นวิสัยที่จะทำได้จึงรับเด็กไว้ในอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาอบรม

การรับเด็กไว้เลี้ยงดูให้การศึกษาอบรมนี้ กรมประชาสงเคราะห์ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่ตำบลปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี เมื่อ พ.ศ.2484 เป็นครั้งแรกเรียกว่า โรงเรียนประชาสงเคราะห์ ดำเนินการสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ เด็กที่เข้ารับการฝึกหัดอบรมทุกคนจะได้รับการสงเคราะห์ในเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยหลับนอน ตลอดจนการรักษาพยาบาล ในปี พ.ศ.2495 ได้ทำการก่อสร้างโรงเรียนพิบูลประชาสรรค์สำเร็จ เป็นสถานศึกษาของบุตรหลานกรมกร และผู้มีรายได้น้อย ปีแรกรับเพียงชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมปีที่ 1 ต่อมาในปี พ.ศ.2496 ได้รับการร่วมมือจากองค์การบริหารวิเทศกิจ (USOM) ขยายให้มีการสอนวิชาชีพเพิ่มขึ้นอีก แล้วเรียกว่า วิทยาลัยพิบูลประชาสรรค์ และในปี พ.ศ.2497 ได้ปรับปรุงโรงเรียนประชาสงเคราะห์ที่ปากเกร็ดให้เหมาะสมยิ่งขึ้นเรียกชื่อใหม่ว่า เยาวชนสถานปากเกร็ด ต่อมาพิจารณาเห็นว่า เยาวชนสถานปากเกร็ดเป็นที่รวมของเด็กหลายประเภทมีทั้งเด็กประพฤติดีและเกเร ลำบากแก่การอบรม จึงแยกมาจัดตั้งขึ้นอีกที่ตำบลทุ่งมหาเมฆ จังหวัดพระนครเรียกว่า เยาวชนสถานทุ่งมหาเมฆ เพื่อให้เป็นสถานสงเคราะห์เด็กชายประเภทประพฤติดี และให้เยาวชนสถานปากเกร็ดเปลี่ยนเป็นโรงเรียนชาติสงเคราะห์ ในปี พ.ศ.2498 ได้จัดตั้งสถานศึกษาสงเคราะห์บุคคลวัยรุ่นตามพระราชบัญญัติจัดอาชีวศึกษาสงเคราะห์แก่บุคคลบางจำพวก พ.ศ.2497 ขึ้นที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี¹⁷

จากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านโครงสร้างหน่วยงานของกองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น รวมทั้งการดำเนินงานการบริการช่วยเหลือในการสงเคราะห์เด็กที่เกิดขึ้นนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่าความสนใจของรัฐบาลที่เกี่ยวกับเด็กนั้นได้มีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทั้งนี้อาจเนื่องด้วยมาจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อเด็กนั้นได้มีปริมาณมากขึ้นด้วยเช่นกัน

ด้านการศาล

ความสนใจเกี่ยวกับเด็กที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยคือเรื่องที่เกี่ยวข้องในทางการศาล ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าพบว่าเรื่องราวต่างๆ ในทางการศาลที่เกี่ยวข้องกับเด็กนั้น มีดังนี้ คือ

¹⁷ ศิลปากร, กรม, บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม, หน้า 172-177.

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ได้ประกาศใช้มาตั้งแต่วันที่ 21 เมษายน รัตนโกสินทร์ศก 127 (พ.ศ.2451) และได้ให้อยู่จนกระทั่งมีพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.2499 ให้ใช้ประมวลกฎหมายฉบับปัจจุบัน¹⁸ กฎหมายฉบับนี้ได้เห็นว่าเด็กนั้นอยู่ในสถานะที่แตกต่างพิเศษกว่าบุคคลอื่นๆ กล่าวคือ ในการรับรู้ความผิดชอบชั่วดียังมีไม่มากนัก และการรับผิดชอบในการกระทำของเด็กนั้นให้อยู่ที่บิดามารดาหรือผู้ปกครอง โดยได้แบ่งเด็กกระทำผิดอาญาไว้ 3 ประเภท คือ¹⁹

1. เด็กอายุยังไม่ถึง 7 ปี กระทำผิดถือว่าไม่รู้ผิดและชอบ มิให้ลงอาญา
2. เด็กอายุเกิน 7 ปีขึ้นไป แต่ไม่ถึง 14 ปี ศาลมีทางเลือกปฏิบัติได้คือ หากเห็นว่าไม่รู้ผิดชอบให้ปล่อยตัวไป หรือหากพอจะเข้าใจผิดชอบก็ให้ศาลว่ากล่าวแล้วให้ภาคทัณฑ์ปล่อยตัวไป
3. เด็กอายุกว่า 14 ปีขึ้นไป แต่ยังไม่ถึง 16 ปี ศาลมีอำนาจพิจารณาก่อนว่าเด็กยังอ่อนต่อความคิดไม่มีสติพอจะรับผิดชอบให้ปฏิบัติตามข้างต้น หากเห็นว่าเด็กมีสติพอจะรับผิดชอบศาลจะลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นได้เพียงกึ่งหนึ่ง

พระราชบัญญัติจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก พุทธศักราช 2479

พระราชบัญญัติจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก พุทธศักราช 2479 นี้เกิดขึ้นเนื่องจากเมื่อได้มีการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 ไปแล้วนั้น ปรากฏว่ายังมีเด็กจำนวนหนึ่งที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์บังคับ คืออายุยังไม่ครบ 15 ปี แต่ไม่ได้ไปเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจึงเห็นสมควรให้มีการนำเด็กเหล่านี้ส่งไปฝึกและอบรมยังโรงเรียนฝึกอาชีพหรือสถานฝึกอบรม²⁰

ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติว่าสมควรให้มีกฎหมายจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2480 มาตราต่างๆ ในพระราชบัญญัติจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก พุทธศักราช 2479 มีอยู่ 28 มาตรา ซึ่งเด็กบางจำพวกตามพระราชบัญญัตินี้ได้แก่

¹⁸กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127," ใน *กฎหมายอาญา* (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 155.

¹⁹สมคิด ศรีสังคม, *วิชาอาชญาวิทยา เรื่องการคุ้มครองประพฤติกเด็กและเยาวชน* (พระนคร: ส. ศิลปการพิมพ์, 2504), หน้า 43-45.

²⁰สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศาลคดีเด็กและเยาวชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก* (เอกสารเผยแพร่ประกอบกิจกรรมด้านนิทรรศการเนื่องในโอกาสครบรอบ 99 ปี วันสถาปนากระทรวงยุติธรรม, กรุงเทพฯ: พรวานนการพิมพ์, 2534), หน้า 2.

1. เด็กซึ่งศาลมีคำสั่งให้ส่งไปไว้ในโรงเรียนดัดสันดานตามบทแห่งกฎหมายลักษณะอาญา หรือตามบทแห่งกฎหมายอื่น
 2. เด็กซึ่งศาลมีคำสั่งให้ส่งไปไว้ในโรงเรียนฝึกอาชีพ
 3. เด็กซึ่งศาลมีคำสั่งให้ส่งไปไว้ในสถานฝึกและอบรม
- สำหรับการปฏิบัติต่อเด็กนั้นต้องคำนึงถึงอุปนิสัยใจคอและความประพฤติของเด็ก ตามความเหมาะสม²¹

พระราชบัญญัติควบคุมเด็ก และนักเรียน พุทธศักราช 2481

พระราชบัญญัติควบคุมเด็ก และนักเรียน พุทธศักราช 2481 นี้ เกิดขึ้นเนื่องจากได้มีเด็กจำนวนหนึ่งที่ได้เที่ยวเร่ร่อนขอทานโดยที่ไม่มีที่อยู่อาศัยหรือบิดามารดา หรือบิดามารดาไม่สามารถเลี้ยงดูหรือควบคุมดูแลความประพฤติของเด็กได้ และมีเด็กนักเรียนที่เที่ยวเร่ร่อนในที่ที่ไม่สมควรแก่สภาพของนักเรียน ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการตรวจตราควบคุมดูแลความประพฤติของเด็กหรือนักเรียนที่เร่ร่อนหรือประพฤติไม่สมควรเหล่านี้ เพื่อว่ากล่าวตักเตือนและแจ้งเหตุไปยังผู้ปกครองหรือโรงเรียน หรือให้การสงเคราะห์เลี้ยงดูเด็กเหล่านั้นต่อไป²²

สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติว่าสมควรควบคุมเด็ก และนักเรียน เพื่อจะให้ เป็นพลเมืองดี และให้ได้รับการศึกษาตามควร พระราชบัญญัตินี้ได้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2482 เป็นต้นมา บทบัญญัติต่างๆในพระราชบัญญัตินี้ต่างใช้เพื่อควบคุมเด็ก และเป็นมาตรการในการจัดการและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับเด็ก เช่น เด็กเร่ร่อนไม่มีที่อยู่อาศัย บิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่ดูแลระวังควบคุมความประพฤติของเด็ก เด็กนักเรียนที่เที่ยวเร่ร่อนในที่สาธารณะสถาน ประพฤติตนไม่สมควรแก่วัยหรือสภาพของนักเรียน มิได้สวมเครื่องแบบหรือมีเครื่องหมายแสดงการเป็นนักเรียน หรือจัดการให้เด็กหรือนักเรียนที่ไม่มีผู้ปกครอง หรือมีผู้ปกครองแต่ใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ ให้ถือว่าเด็กเหล่านั้นเป็นเด็กอนาถา ให้อยู่ในความปกครองของกระทรวงธรรมการโดยจะให้การสงเคราะห์ทางด้านต่างๆ เป็นต้น โดยในพระราชบัญญัตินี้ได้ให้หมายความของเด็ก นักเรียน และเด็กอนาถาว่า

1. "เด็ก" หมายความว่า เด็กชายซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่แปดถึงสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ เด็กหญิงซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่แปดถึงสิบห้าปีบริบูรณ์

²¹ สมคิด ศรีสังคม, วิชาอาชญาวิทยา เรื่องการคุมประพฤติเด็กและเยาวชน, หน้า 223-228.

²² สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศาลคดีเด็กและเยาวชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก, หน้า 3.

2. "นักเรียน" หมายความว่า บุคคลซึ่งกำลังรับการศึกษาชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาทั้งในประเภทสามัญหรืออาชีวศึกษา อยู่ในโรงเรียนของรัฐบาล เทศบาล หรือประชาบาล หรือโรงเรียนราษฎร์ นอกจากโรงเรียนซึ่งระบุดังกล่าวในกฎกระทรวง

3. "เด็กอนาถา" หมายความว่า เด็กซึ่งไม่มีทางเลี้ยงชีพหรือประกอบอาชีพอย่างใด และไม่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครองควบคุมดูแล หรือมีบิดามารดาหรือผู้ปกครอง แต่ศาลได้สั่งให้ถอนอำนาจปกครองเสีย²³

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494

พระราชบัญญัติทั้งสองนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับเด็กที่รัฐบาลได้เข้ามาจัดการต่อมาโดยได้พิจารณาเห็นว่ากระบวนการทางการศาลสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายนั้นควรจะได้แยกออกจากการกระทำผิดของผู้ใหญ่ เพราะถือว่าเด็กและเยาวชนที่กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดไม่ใช่อาชญากร เป็นแต่เพียงผู้กระทำผิดกฎหมายของสังคมและเป็นผู้ที่ยังอ่อนต่อโลกไม่สมควรจะได้รับการลงทัณฑ์หากแต่ควรได้รับการช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงตนเสียใหม่ ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ฉะนั้นจึงได้บัญญัติให้มีการสืบเสาะและพินิจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ภาวะแห่งจิตใจ และสิ่งแวดล้อมทั้งปวงของเด็กและเยาวชนโดยแพทย์และพนักงานคุมประพฤติพร้อมกันไปกับการสอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งจะทำให้ศาลหยั่งทราบถึงสาเหตุแห่งการกระทำผิดก่อน แล้วจึงใช้มาตรการแก้ไขเยียวยาด้วยวิธีการสำหรับเด็กและเยาวชน²⁴ พระราชบัญญัติทั้งสองนี้ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาพร้อมกัน เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2494

โดยทั้งนี้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 ได้ให้ความหมายของ "เด็ก" และ "เยาวชน" ว่า

1. "เด็ก" หมายความว่า บุคคลอายุเกินกว่าเจ็ดปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกินกว่าสิบสี่ปีบริบูรณ์
2. "เยาวชน" หมายความว่า บุคคลอายุเกินกว่าสิบสี่ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่ให้ความหมายถึงบุคคลผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหน่วยงานและบุคคลากรต่างๆ ที่จะจัดตั้งในศาลคดีเด็กและเยาวชน อันได้แก่ ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ศาลอุทธรณ์แผนกคดีเด็กและเยาวชน ศาลฎีกาแผนกคดีเด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก คณะกรรมการพินิจและคุ้มครองเด็ก ผู้พิพากษาและ

²³ สมคิด ศรีสังคม, วิชาอาชญาวิทยา เรื่อง การคุมประพฤติเด็กและเยาวชน, หน้า 237-240.

²⁴ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศาลคดีเด็กและเยาวชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก, หน้า 3.

พนักงานคุมประพฤติ เป็นต้นและขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิธีการในการพิจารณาคดี ตั้งแต่ การสอบสวนคดีอาญา อำนาจศาลเกี่ยวกับคดีอาญา การฟ้อง พิจารณาและพิพากษาคดีอาญา การฟ้อง พิจารณาและพิพากษาคดีแพ่ง บทกำหนดโทษ การลงโทษ การเปลี่ยนโทษ และการใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชน²⁵

ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 ฉบับนี้จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชกฤษฎีกากำหนดวันเปิดดำเนินการศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง พ.ศ.2494 และจัดตั้งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง พ.ศ.2494 ขึ้น โดยเห็นสมควรให้เปิดดำเนินการในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2495²⁶

พระราชบัญญัติจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก (ฉบับที่2) พุทธศักราช 2501

พระราชบัญญัติจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2501 เกิดขึ้นโดยการที่รัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่าการปฏิบัติและอบรมแก้ไขความประพฤติของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายนั้นมียุทธศาสตร์มุ่งไปในทางที่จะสงเคราะห์ให้เด็กได้มีโอกาสแก้ไขความประพฤติและปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทั้งทางครอบครัวและสังคม มากกว่าที่จะแก้ไขด้วยวิธีการราบและลงโทษ โดยถือว่าสาเหตุที่เด็กเหล่านี้กระทำผิดกฎหมายนั้นเนื่องจากการไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนและความเอาใจใส่ดูแลจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองโดยถูกต้องเพียงพอ หรือตกไปอยู่ในสภาพแห่งสิ่งแวดล้อมต่างๆ อันไม่เป็นคุณแก่เด็ก หรือด้วยเหตุความวิปริตทางร่างกายและจิตใจของเด็กเอง ฉะนั้นการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนดังกล่าวจึงจำเป็นต้องดำเนินการโดยสุ่มรอบคอบ โดยการพินิจถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อม สภาพทางบ้านและครอบครัวตลอดจนสภาพร่างกายและจิตใจเพื่อจะวิเคราะห์และได้ทราบถึงมูลเหตุแห่งการกระทำผิดนั้น แล้วหาทางสงเคราะห์อบรมแก้ไขด้วยวิธีการต่างๆ โดยเหตุที่การปฏิบัติต่อเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายซึ่งแต่เดิมมาหนักไปทางลงโทษนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปในทางแก้ไขความประพฤติตามหลักจิตวิทยาและสังคมศาสตร์ จึงเห็นสมควรให้การฝึกและการอบรมเด็ก ตามพระราชบัญญัติจัดการฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก พ.ศ.2479 ซึ่งแต่เดิมเป็นอำนาจของกรมราชทัณฑ์ให้ไปอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์เพื่อดำเนินการต่อไป โดยจะมีผลบังคับใช้เมื่อมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในวันที่ 14 ตุลาคม 2501²⁷

²⁵ สมคิด ศรีสังคม, วิชาอาชญาวิทยา เรื่อง การคุมประพฤติเด็กและเยาวชน, หน้า 165-199.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 200, 202.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 233-234.

เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติต่างๆ ทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเด็กแล้วจะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 นี้ ถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อเด็กและเยาวชน ทั้งนี้เพราะนอกจากมีการแบ่งเกณฑ์อายุสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายโดยได้มีมาตรการและวิธีการใช้เฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชน ให้แตกต่างไปจากของผู้ใหญ่แล้วนั้น สำหรับวิธีพิจารณาโทษก็ยังเน้นหนักที่การกล่อมเกล่าและให้การสงเคราะห์มากกว่าการลงโทษขั้นเด็ดขาดและยังได้มีสถานที่เฉพาะจัดไว้เป็นพิเศษให้แยกจากผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ ด้วยเพราะถือว่าเด็กและเยาวชนที่กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดนั้น ไม่ใช่อาชญากรเป็นแต่เพียงผู้กระทำผิดกฎหมายของสังคมและเป็นผู้ที่ยังอ่อนต่อโลก ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้ได้เป็นกฎหมายที่มีความสำคัญต่อเด็กเป็นอย่างยิ่ง

กล่าวโดยสรุปก็คือ การปฏิบัติงาน การส่งเสริม และการพัฒนาเกี่ยวกับเด็กต่างๆ ของประเทศที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 นั้นได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการความสนใจของรัฐบาลที่มีต่อเด็กที่เพิ่มมากขึ้นได้เป็นอย่างดี จาก 4 ประเด็นที่ได้ศึกษา คือ การศึกษา การสาธารณสุข การสงเคราะห์ และการศาลนี้ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญแก่เด็กทั้งในด้านการอบรม และพัฒนาชีวิตให้มั่นคง กล่าวคือ ให้การศึกษา และดูแลสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์แข็งแรง ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงเด็กที่ประสบกับปัญหาในชีวิตและหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งปัญหาที่เด็กไม่ได้ก่อเองและปัญหาที่เด็กกระทำผิด โดยได้จัดให้มีการสงเคราะห์และการฟื้นฟู ตลอดจนกล่อมเกล่าจิตใจตามลำดับ

การดำเนินงานของรัฐบาลในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้นั้นเปรียบเสมือนการทำเพื่อเด็กเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในประเทศต่อมา ด้วยเพราะความสนใจและการตระหนักถึงความสำคัญของเด็กได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยมาในสังคมไทย ดังนั้นการจัดตั้งวันเด็กแห่งชาติจึงมิใช่จุดเริ่มแรกของการให้ความสำคัญแก่เด็ก หากแต่เป็นการประกาศให้ความสำคัญแก่เด็กตามที่ได้มีการปฏิบัติมาอยู่แล้วในสังคมเพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งภายหลังจากนี้รัฐบาลได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการและความคาดหวังที่จะให้เด็กต้องประพฤติปฏิบัติ หรือมีคุณลักษณะ ดังที่รัฐบาลได้วาดหวังไว้โดยให้เด็กได้รับรู้ด้วยคำขวัญวันเด็ก สาส์นวันเด็ก และหนังสือวันเด็ก

ความเป็นมาของวันเด็ก

งานฉลองวันเด็กแห่งชาติ ได้จัดขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2498 ผู้ที่เสนอให้ประเทศไทยจัดงานนี้ขึ้นคือ นาย วี. เอ็ม. กุลกาณี ผู้แทนองค์การสหพันธ์เพื่อสวัสดิภาพเด็กระหว่างประเทศ โดยได้เสนอต่อกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทยว่า ประเทศไทยควรจัดให้มีวันเด็กแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของเด็กตั้งที่นานาประเทศปฏิบัติกันอยู่

กระทรวงมหาดไทยจึงส่งเรื่องไปยังสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ประชุมคณะกรรมการสภาเห็นชอบด้วย จึงนำเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา และเสนอมอบให้กระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงศึกษาธิการเป็นเจ้าของเรื่องดำเนินงาน ซึ่งคณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบด้วย เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 จึงได้มีการจัดงานฉลองวันเด็กแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในวันจันทร์แรกของเดือนตุลาคมปีเดียวกันนี้ เพื่อเป็นไปตามสากลประเทศ และถือปฏิบัติทุกปีมา จนถึงปี 2506 ที่ประชุมคณะกรรมการจัดงานฯ ได้ดำเนินการจัดงานในปีดังกล่าว และได้พิจารณาเห็นว่า ในปีต่อไปควรกำหนดวันเด็กแห่งชาติเสียใหม่ให้เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศบ้านเราคือ ให้เป็นวันเสาร์ถัดจากวันเสาร์แรกของเดือนมกราคม ซึ่งเป็นระยะเวลาพักผ่อนฤดูฝน สะดวกแก่การจัดงานเนื่องจากเป็นวันหยุดราชการ และไม่เสียเวลาเรียนของเด็ก แต่งานฉลองวันเด็กแห่งชาติปี 2507 จัดตามกำหนดใหม่ไม่ทันจึงงดจัดไปปีหนึ่ง และได้เริ่มจัดตามกำหนดใหม่ในปี 2508²⁸

ในการจัดงานวันเด็กแห่งชาติในครั้งแรกนั้น คณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประชุมวางโครงการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ประการแรกเพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญและความต้องการของเด็ก จะได้เล็งดู และปฏิบัติต่อเด็กให้ถูกต้องดียิ่งขึ้นทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เพื่อให้เด็กจะได้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีเป็นประโยชน์แก่สังคมในวันข้างหน้า

ประการที่ 2 เพื่อให้ประชาชนได้สำนึกถึงความรับผิดชอบที่ควรจะต้องมีต่อความผาสุกของเด็กทุกๆ ไป จึงได้จัดให้มีการเปิดสถานสงเคราะห์เด็ก หรือเปิดการประชุมเป็นพิเศษสำหรับกรรมการเพื่อสวัสดิภาพของเด็กอันเป็นเครื่องแสดงถึงความสนใจที่สังคมมีต่อเด็ก

ประการที่ 3 เน้นส่วนที่เกี่ยวกับเด็กเอง คือ เพื่อให้เด็กได้รู้จักแสดงความสามารถ และกตัญญู กตเวทิต่อผู้มีพระคุณ เพื่อให้เด็กได้รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว โรงเรียนและชุมชน และเพื่อให้เด็กมีโอกาสริเริ่มสร้างสรรค์ และทำศนาจรตามสมควร²⁹

²⁸ คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, *เพื่อเด็กไทย หัวใจของชาติ* (ม.ป.ท., 2522.), หน้า 23.

²⁹ *ศรีกรุง* (25 กันยายน 2498).

ดังนั้นถ้าพิจารณาถึงการจัดงานวันเด็กครั้งแรกนี้แล้วจะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าจะได้ชื่อว่า งานวันเด็ก แต่จุดประสงค์ของการจัดงาน 3 ประการข้างต้นนี้ก็มิได้มีเพียงแต่ ความคาดหวังที่รัฐบาลมีต่อเด็กว่าเด็กจะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงความต้องการของรัฐบาลที่จะชี้้นำการตระหนักถึงความสำคัญต่อเด็ก เพื่อจะได้อบรมเลี้ยงดูและปฏิบัติต่อเด็กในแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เด็กมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจอันจะทำให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไป

ความเป็นมาของวันเด็กแห่งชาติดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แม้จะแสดงให้เห็นว่าการจัดให้มีวันเด็กแห่งชาตินี้ได้เกิดขึ้นโดยการเสนอ และส่งเสริมจากองค์การสหพันธ์เพื่อสวัสดิภาพเด็กระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษานั้นเห็นว่า การที่จะประกาศจัดตั้งวันเด็กแห่งชาติ หรือการประกาศให้เห็นถึงความสำคัญของเด็กนั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดขึ้นจากการยอมรับ ตระหนักรับรู้จากสังคมถึงความสำคัญของเด็ก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยมาก่อนหน้านี้แล้ว

ที่มาและลักษณะของคำขวัญวันเด็ก สาส์นวันเด็ก และหนังสือวันเด็ก

จากการศึกษาพบว่าถึงแม้ว่า วันเด็กจะมีมาตั้งแต่ พ.ศ.2498 แล้ว แต่สำหรับคำขวัญวันเด็ก สาส์นวันเด็ก และหนังสือวันเด็คนั้นได้เริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ.2502 ซึ่งเป็นสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่าในการจัดงานวันเด็กปีแรกนั้นคณะกรรมการจัดงานวันเด็กได้มีระยะเวลาจัดเตรียมงานน้อย เมื่อคณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 นั้นก็ได้จัดให้มีงานฉลองวันเด็กแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในวันจันทร์แรกของเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ดังที่คณะกรรมการจัดงานวันเด็กประจำปี 2498 ได้กล่าวถึงแผนการจัดงานว่า

"การจัดงานวันเด็กประจำปี 2498 นี้ เนื่องจากมีเวลาจัดเตรียมงานน้อย จึงได้กำหนดแผนงานดังนี้คือ ให้นักเรียนได้หยุดโรงเรียนในวันนั้น ให้โรงเรียนพยายามจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสรื่นเริง สวรรค์ และทัศน اجرเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ และหาความรู้ตามสมควร ชักชวนให้องค์การและสมาคมต่างๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้เด็กเป็นพิเศษ"³⁰

นอกจากนี้สภาพการณ์ของประเทศในขณะนั้นก็ยังไม่มีความมั่นคงทางการเมือง ดังจะเห็นได้ว่าภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดตั้งรัฐบาลใหม่ในวันที่ 21 มีนาคม 2500 เพียงระยะเวลาไม่นานนักก็เกิดการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 16 กันยายน 2500 และภายหลังจากการจัดตั้งรัฐบาลของนายพจน์ สารสิน เพียง 3 เดือน ก็ได้มีการเปลี่ยนรัฐบาลอีกครั้ง

³⁰ ศรีกรุง (25 กันยายน 2498).

ในวันที่ 1 มกราคม 2501 และภายหลังจากนี้ก็เกิดการปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อีกครั้ง ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501³¹ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่ารัฐบาลยังไม่สามารถจัดทำหรือจัดให้มีคำขวัญวันเด็ก สาส์นวันเด็ก หรือหนังสือวันเด็ก ในช่วงนี้ได้

ที่มาและลักษณะสำคัญของคำขวัญวันเด็ก และสาส์นวันเด็ก

ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2502 เป็นต้นมา ทุกๆ ปี ช่วงก่อนวันเด็กแห่งชาติ รัฐบาลจะประกาศคำขวัญวันเด็กออกมาในฐานะที่เป็นคำขวัญจากนายกรัฐมนตรีถึงเด็กทั่วประเทศ ซึ่งเป็นหนทางหนึ่ง que แสดงถึงความต้องการและความคาดหวังของรัฐบาลที่มีต่อประชาชนโดยการปลูกฝังและกล่อมเกลาดั้งแต่เด็ก ร่วมกับการสร้างแบบอย่างและจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองโดยผ่านทางหนทางอื่นเช่นระบบการศึกษา หรือผ่านทางระบบกฎหมายที่รัฐบาลกำหนดและสร้างหลักการให้พลเมืองปฏิบัติยอมรับและเคารพ เป็นต้น³²

ถึงแม้ว่าคำขวัญวันเด็กจะไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีกระบวนการคิดและการสรรหาในแต่ละปีอย่างไร ประเด็นนี้ก็ยังไม่สำคัญเท่าใดนัก เพราะในที่สุดแล้วผู้รับผิดชอบต่อคำขวัญนี้คือ นายกรัฐมนตรี หรืออีกนัยหนึ่งคำขวัญนี้คือ การสื่อสารความคาดหวังของนายกรัฐมนตรีถึงเด็กโดยตรง และเป็นทางการ โดยคำขวัญถือได้ว่ามีสภาพความเป็นสาร ที่ไม่ใช่การบังคับหรือออกคำสั่งโดยตรง แต่เป็นคำสั่งในลักษณะแอบแฝง ทำหน้าที่ในการปลูกฝังและถ่ายทอดข่าวสาร ความคิด ความเชื่อ การปลูกเร้าอารมณ์และจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายชักจูงให้เกิดการปฏิบัติตาม³³

ในขณะที่คำขวัญวันเด็กเป็นการกล่าวสั้นๆ แสดงถึง "หัวใจ" ของความคาดหวังที่มีต่อเด็กนั้น ในโอกาสเดียวกันนี้ นายกรัฐมนตรีก็ยังได้มีสาส์นวันเด็กประกอบเพื่อขยายความด้วย ทุกๆ ปี ในงานวันเด็กแห่งชาติจึงต้องมีการอ่านสาส์นของนายกรัฐมนตรีซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้พิมพ์แจกไปทั่วทั้งประเทศ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารถึงเด็กเป็นอย่างยิ่ง เพราะนับตั้งแต่ปีแรกที่มีคำขวัญวันเด็ก และสาส์นวันเด็ก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังได้กล่าวคำปราศรัยด้วยตนเองด้วยว่า

³¹เชาวนะ ไตรมาศ, ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2542), หน้า 16.

³²ทวีศักดิ์ สุรชาติธำรงรัตน์, งานวิจัยเรื่องอำนาจรัฐกับการสร้างแบบอย่าง "พลเมืองดี" ศึกษากรณี นักศึกษาสถาบันราชภัฏกาญจนบุรี (กาญจนบุรี: สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, 2543), หน้า 2-5.

³³นพรัตน์ ตฤณชาติวานิชย์, "การวิเคราะห์คำขวัญในฐานะกลไกการสร้างอุดมการณ์ของรัฐ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2481-2487)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 2.

"ตามที่ทางราชการได้จัดวันเด็กขึ้น... ข้าพเจ้าได้มีสาส์นถึงท่านทั้งหลาย และกระทรวงศึกษาธิการได้พิมพ์แจกไปทั่วราชอาณาจักร ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้กล่าวคำปราศรัยแก่ท่านเป็นส่วนหนึ่งอีกต่างหากจากสาส์นที่ได้พิมพ์แจกไป"³⁴

สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นว่าสาส์นวันเด็ก และคำปราศรัยในวันเด็กนั้นได้มีการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง เพราะนอกจากกระทรวงศึกษาธิการจะได้พิมพ์แจกแก่เด็กโดยตรงแล้วยังมีการกล่าวคำปราศรัยซ้ำอีกครั้งหนึ่งด้วย ที่กล่าวว่าคำปราศรัยเป็นการ "ซ้ำ" ความคาดหวังที่มีต่อเด็กนั้นเนื่องจากเนื้อหาในคำขวัญวันเด็ก สาส์นวันเด็ก และคำปราศรัย จะเป็นไปทำนองเดียวกัน แต่สาส์นและคำปราศรัยเป็นการขยายความของคำขวัญ ดังเช่นคำขวัญใน พ.ศ.2502 คือ "ขอให้เด็กในสมัยปฏิวัติของข้าพเจ้าจงเป็นเด็กที่รักความก้าวหน้า" และในคำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้กล่าวว่

"เรื่องสำคัญสำหรับเด็ก คือที่จะรู้ว่าอะไรดีไม่ดี... ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาข้างต้นถึงเรื่องความก้าวหน้า เพื่อเตือนใจให้เด็กทั้งหลายพยายามสร้างความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง... เรื่องเหล่านี้เป็นความต้องการของระบอบปฏิวัติและของสังคม ซึ่งข้าพเจ้าของร้องให้เด็กทั้งหลายประพฤติปฏิบัติให้ทั่วกัน"³⁵

ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าทั้งคำขวัญวันเด็ก และสาส์นวันเด็กหรือคำปราศรัยในวันเด็กนั้นสามารถบ่งบอกและสะท้อนได้ถึงความต้องการ หรือความคาดหวังของรัฐบาลที่มีต่อเด็กได้อย่างชัดเจน และยังเป็นหลักฐานที่แสดงหรือชี้ให้เห็นว่าเด็กต้องปฏิบัติตามหรือมีหน้าที่อย่างไรได้อีกด้วย

ที่มาและลักษณะสำคัญของหนังสือวันเด็ก

การจัดทำหนังสือวันเด็กนั้นก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม เนื่องในโอกาสจัดงานฉลองวันเด็กแห่งชาติ ในการจัดพิมพ์หนังสือวันเด็กขึ้นนั้นได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดทำ

³⁴จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำปราศรัยในงานวันเด็กแห่งชาติ 5 ตุลาคม 2502," ใน ประมวลสุนทรพจน์ของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในระยะ 3 ปีแห่งการบริหารของคณะรัฐมนตรี วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2501-9 กุมภาพันธ์ 2505 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505), หน้า 55.

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

หนังสือวันเด็กขึ้นประจำแต่ละปี ซึ่งคณะกรรมการเหล่านี้ได้คัดเลือกมาจากผู้ที่ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวกับเด็ก³⁶ ตัวอย่างเช่น

ในปี พ.ศ.2503 คณะกรรมการประกอบด้วย นายเกรียง เอี่ยมสกุล เป็นประธานกรรมการ นางอัมพร มีสุข เป็นรองประธานกรรมการ นางเสนาะจิตร สุวรรณโพธิ์ศรี เป็นอนุกรรมการ นางแม่นมาศ ขวลิต เป็นอนุกรรมการ แพทย์หญิงสุภา มาลากุล ณ อยุธยา เป็นอนุกรรมการ นายสง่า ศิวัศคีรี เป็นอนุกรรมการ และนางสาวจงกลณี เอมะสิทธิ์ เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ³⁷

ในปี พ.ศ.2504 คณะกรรมการประกอบด้วย นายเกรียง เอี่ยมสกุล เป็นประธานกรรมการ นายเชื้อ สาริमान เป็นอนุกรรมการ นางสมัยสวาท พงศทัต เป็นอนุกรรมการ นางสาวละเมียด ลิ้มอักษร เป็นอนุกรรมการ นายเทือก กุสุมา ณ อยุธยา เป็นอนุกรรมการ นางสาวอรรัตน์ อิศรภักดี เป็นอนุกรรมการ นางเสนาะจิตร สุวรรณโพธิ์ศรี เป็นอนุกรรมการ นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ เป็นอนุกรรมการ นางแม่นมาศ ขวลิต เป็นอนุกรรมการ นางบุญนำ บุญเสรีฐ เป็นอนุกรรมการ และนางสาวจงกลณี เอมะสิทธิ์ เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ³⁸

หากพิจารณารายชื่อบุคคลเหล่านี้ เช่น นายเกรียง เอี่ยมสกุล ซึ่งเป็นประธานกรรมการในปี พ.ศ.2503 และ ปี พ.ศ.2504 ในขณะนั้นได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างมากทางด้านการศึกษาซึ่งสัมพันธ์กับเด็กโดยตรง สำหรับนางอัมพร มีสุข (คุณหญิงอัมพร มีสุข ในเวลาต่อมา) หรือนางแม่นมาศ ขวลิต (คุณหญิงแม่นมาศ ขวลิต ในเวลาต่อมา) นั้น ท่านทั้งสองก็เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับเด็กในหลายๆ ด้าน และแพทย์หญิงสุภา มาลากุล ณ อยุธยา นั้นท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านจิตวิทยาเด็กเป็นอย่างมาก หรือนางฐะปะนีย์ นาครทรรพ ก็เป็นผู้มีประสบการณ์ทางด้านการศึกษาหนังสือสำหรับเด็กทั้งนิทานหรือกลอนต่างๆ ดังนั้นท่านเหล่านี้จึงถือเป็นบุคคลที่มีความรู้และความเข้าใจเด็กเป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับหนังสือวันเด็กเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการจัดทำในนามของรัฐบาลผ่านทางกระทรวงศึกษาธิการ

ดังนั้นเนื้อหาต่างๆ ในหนังสือวันเด็กนี้ จึงถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับเด็กในแง่มุมต่างๆ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ เนื้อหาในหนังสือวันเด็คนั้นมิได้มุ่งสื่อเฉพาะถึงตัวเด็กเท่านั้น หากแต่ยังต้องการสื่อทางอ้อมถึงประชาชนทั่วไปด้วย ดังปรากฏจากวัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือวันเด็กของคณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ ที่ได้กล่าวไว้ว่า

³⁶ คณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ, หนังสือวันเด็ก ปี 2503, เด็กวัยรุ่นของเรา (ม.ป.ท., 2503.), หน้า คำนำ ก-ข.

³⁷ เรื่องเดียวกัน.

³⁸ คณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ, หนังสือวันเด็ก ปี 2504, เด็กของเราเป็นที่รัก (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า คำนำ.

"เนื่องในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ.2502 นั้น คณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติได้จัดทำหนังสือวันเด็กขึ้นเผยแพร่ เพื่อให้ผู้ใหญ่ได้ทราบแนวทางในการอบรมเด็กปรากฏว่าได้รับความสนใจจากประชาชนโดยทั่วไปเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการจัดทำหนังสือวันเด็กในทำนองเดียวกันขึ้นเผยแพร่อีก... โดยได้พิจารณาเนื้อหาในหนังสือวันเด็กว่าควรเป็นหนังสือประเภทสารคดีที่ไม่หนักในหลักวิชาเกินไป และควรเป็นเรื่องปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนที่ประชาชนกำลังสนใจอยู่... โดยมีความเชื่อมั่นว่าหนังสือนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ ในการอบรมเด็ก"³⁹

จึงทำให้เห็นได้ว่าเนื้อหาในหนังสือวันเด็กในแต่ละปีนั้นจะเน้นไปในเรื่องที่กำลังเป็นที่สนใจเรื่องที่กำลังจะกลายเป็นปัญหา หรือเรื่องที่เป็นปัญหาสำคัญทั้งของรัฐบาล และประชาชน ที่มีประเด็นสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับเด็กที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

จากการศึกษาที่มาและลักษณะสำคัญของคำขวัญวันเด็ก สารสั้นวันเด็ก และหนังสือวันเด็กนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการขยายความละเอียดเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับจากคำขวัญวันเด็ก สู่อักษรสั้นวันเด็ก สู่อักษรวันเด็ก โดยมีฐานะเป็นเอกสารอย่างเป็นทางการชุดเดียวของรัฐบาลที่สื่อสารถึงเด็กในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ ดังนั้นเอกสารชุดนี้จึงนับเป็นเอกสารสำคัญในการศึกษาถึงความคาดหวังที่รัฐบาลมีต่อเด็ก รวมไปถึงความคาดหวังที่มีต่อสังคมโดยรวมด้วย เพราะดังที่ได้ปรากฏแล้วว่าวัตถุประสงค์ของเอกสารนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเด็กเท่านั้น หากแต่ต้องการสื่อถึงผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ปกครองด้วยซึ่งก็หมายถึงประชาชนทั่วไปนั่นเอง

นอกจากนี้แล้วทั้งคำขวัญวันเด็ก สารสั้นวันเด็ก และหนังสือวันเด็ก ยังได้มีการจัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแบบเรียน หรือหลักสูตรแล้วจะเห็นได้ว่าแบบเรียน หรือหลักสูตรกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งก็ใช้ระยะเวลาที่นานมาก ดังนั้นการศึกษาถึงคำขวัญวันเด็ก สารสั้นวันเด็ก และหนังสือวันเด็กจึงสามารถที่จะสร้างความเข้าใจ และทำให้เห็นถึงภาพของความคาดหวังและความต้องการของรัฐบาลที่มีต่อเด็กได้อย่างทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้วในการจัดทำมีคำขวัญวันเด็ก สารสั้นวันเด็ก และหนังสือวันเด็กนั้นเปรียบเสมือนเป็นการบอกกับเด็กโดยตรง ให้ได้ทราบถึงความต้องการ และความคาดหวังของรัฐบาลที่มีต่อเด็กนั้นเป็นเช่นไร และทั้งนี้อาจรวมถึงผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปให้ได้รับรู้ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งสิ่งนี้ก็ถือนำมาปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน

³⁹ คณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ, หนังสือวันเด็ก ปี 2503, เด็กวัยรุ่นของเรา, หน้า คำนำ ก-ค.